

תקציר

נימוקים הגותיים למנהג קדיש יתום והשפעתם על עיצובו

שרה חבשוש

ראשיתו של מנהג קדיש יתום הוא באשכנז-צרפת במאה ה-12. לספרד הוא הגיע ככל הנראה בראשית המאה ה-14, ואחר עבר לארצות נוספות ברחבי האימפריה העות'מנית. למנהג קדיש יתום הוצעו שני נימוקים, הנימוק המרכזי מופיע בחוג חסידי אשכנז במקביל להופעת המנהג, ועניינו הצלת נפש האב מדין גהינום והכנסתו לגן עדן. הנימוק השני מאוחר לו, ומופיע כהדרכה של האר"י. החידוש בנימוק האר"י הוא האפשרות להעלות את נפש האב בגן עדן ממדרגה למדרגה. כלומר, אין המדובר רק בהצלה מעונש, אלא בהטבת המעמד הרוחני. כל אחת מן התפיסות הרעיוניות הביאה להבנה מחודשת בדבר הדרך הראויה להחלת המנהג.

בתחילת התהוות מנהג קדיש יתום מצאנו כי היה נאמר בשבת ומוצאי שבת במשך י"ב חודש. לאחר מכן חלה באשכנז התרחבות אף לימות החול. כפועל יוצא מן הנימוק הראשון היה רצון לקצר את אמירת הקדיש לי"א חודש, במנהג האשכנזי, ובהמשך להימנע מאמירתו בשבתות, במנהג הספרדי. זאת מתוך התפיסה כי רשעים בלבד נידונים בגהינום במשך שנה תמימה ובשבתות, ולכן היה חשש מפגיעה בכבוד האב. הנימוק המתייחס להטבת המעמד הרוחני גרם להבנה כי יש תועלת גם לאב צדיק באמירת קדיש, ולכן הביא הנימוק של האר"י לחזרה למנהג בשלבי ההיווצרות שלו: אמירת הקדיש במשך כמעט י"ב חודש, ואמירתו בשבתות. שני דיוקים אלה התרחשו במנהג הספרדי, ששחזר במידה מסוימת את המנהג הקדום. התהליך המתואר התרחש באופן מדורג, בעידודם ובתיווכם של פוסקים האמונים על דרכי הקבלה, והוא מהווה דוגמא להשפעת רעיונות קבליים על התפתחות המנהג בישראל.

ד"ר שרה חבשוש, התוכנית להוראת מחשבת ישראל ותורה שבעל פה, מכללה ירושלים, ברוך דובדבני

36, ירושלים 9116002

sarahabshush@gmail.com